

Kultura słowa jako element kultury duchowej rodziny – wybrane współczesne konteksty

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest namysł nad współczesną kulturą słowa w rodzinie, która jest fundamentem kultury duchowej rodziny i relacji wewnątrzrodzinnych, a te z kolei są wzorem odniesień i relacji dziecka z otaczającym światem i z innymi.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Postawiono problem badawczy: jak słowo, będące elementem kultury duchowej rodziny, jest obecne dzisiaj w tym środowisku i kształtuje relacje? Zastosowano metodę analizy i syntezy literatury przedmiotu oraz dokonano przeglądu wybranych badań.

PROCES WYWODU: Artykuł koncentruje się na wymiarze kultury duchowej rodziny, która obok kultury materialnej wpisuje się w obszar kultury szerszej. Wśród istotnych jej elementów, mających związek z wychowaniem, znajduje się „słowo”. Kultura słowa obecna jest w postaci interakcji między osobami na różnych poziomach i w różnych obszarach życia rodzinnego, decyduje o jakości egzystencji i rozwoju poszczególnych członków oraz rodziny jako całości.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Słowo, ujmowane jako swoisty kod orientacyjny, gdy zostanie wypowiedziane/zapisane, lokuje człowieka w określonej przestrzeni i miejscu, do czegoś odsyła, ukazuje specyficzne obszary, dostarcza drogowskazów. Słowo w kontekście życia rodzinnego jest rozpatrywane jako jeden z podstawowych czynników wpływających na rozwój miłości i bliskości oraz wzajemnych relacji i więzi. Kultura słowa obejmuje komunikację werbalną i niewerbalną oraz „słowo pisane”. Od członków rodziny zależy jej jakość. Współczesnym zagrożeniem dla „słowa” jest rozwój nowych mediów, gdzie dominuje obraz (wizualność).

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Słowo jest jednym z najpowszechniejszych środków, którymi dysponuje kultura, może sprzyjać rozwojowi duchowemu człowieka lub ten rozwój hamować. Dlatego powinno stać się przedmiotem troski współczesnego człowieka. Dużą rolę do spełnienia ma tutaj rodzina, która wprowadza w świat słowa, kształtuje język, uczy sposobów komunikowania się, gdzie ważne miejsce zajmuje dialog.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **KULTURA SŁOWA, KULTURA DUCHOWA RODZINY, RELACJE, KOMUNIKACJA, DIALOG**

ABSTRACT

The Culture of the Words as an Element of the Spiritual Culture of the Family – the Selected Contemporary Contexts

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of the article is to consider contemporary culture of the words in the family, that is the foundation of the spiritual family culture and intra-family relationships, which, in turn, appear to be a model of references and relations between the child and the surrounding world and with others, as well.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: A research problem was posed: how the words, which are the elements of spiritual family culture, are presented nowadays in this environment and how do they shape relationships. The method of analysis and synthesis of the subjective literature was used and an overview of selected studies was done.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The article focuses on the dimension of the spiritual family culture, which, next to the material culture, belongs to the area of mainstream culture. Among its essential elements related to upbringing there are “the words.” The words’ culture is present in the form of interactions between people at different levels and in different areas of family life. It determines the quality of existence and development of individual members of the family and the family seen as an entity.

RESEARCH RESULTS: The words are taken as a specific orientation code; when spoken, they locate a person in a specific space and place, refer to something, show specific areas, provide guidelines. The words in the context of family life are considered as one of the basic factors influencing the development of love and proximity, as well as mutual relationships and tie. Word’s culture includes verbal and non-verbal communication and the “written word.” Its quality depends on family members. Contemporary threats to “words” is the development of new media, where the picture (visually) dominates.

Conclusions, innovations, and recommendations: The words are one of the most common means which culture applies; they can support or stop human development. Therefore, it ought to become the object of contemporary man’s concern. The family plays an important role here, that is revealed in introducing words into the world, teaching ways of communication, where dialogue plays role.

→ **KEYWORDS:** **WORDS CULTURE, FAMILY SPIRITUAL CULTURE, RELATIONSHIPS, COMMUNICATION, DIALOGUE**

Wprowadzenie

Kultura to termin obecny w eksploracjach naukowców reprezentujących wiele dziedzin wiedzy humanistycznej i społecznej. Należy do zjawisk rozmaicie definiowanych, ale jednocześnie ważnych, ponieważ kultura jest właściwa każdemu człowiekowi, a jednocześnie wspólna wszystkim ludziom, jest też czynnikiem wyróżniającym człowieka

spośród innych stworzeń. G. Żuk, powołując się na stanowisko E. T. Halla, podkreślił, że kultura intensywnie wpływa na

[...] organizację ludzkiej *psyche*, która z kolei determinuje sposób, w jaki ludzie patrzą na otaczający ich świat, ich poglądy polityczne, sposób podejmowania decyzji, system wartości, organizację ich życia prywatnego i w końcu *sposób, w jaki myślą* (Żuk, 2016, s. 90).

Kultura konstytuuje się w nieustannej interakcji między ludźmi, kształtuje wspólnotę i człowieka.

Artykuł koncentruje się na wymiarze kultury duchowej rodziny, która obok kultury materialnej wpisuje się w obszar kultury szerszej. Poprzez kulturę duchową każda rodzina stanowi miejsce przechowywania i przekazywania wartości, posiada własne dziedzictwo kulturowe.

Wśród istotnych elementów kultury duchowej rodziny, mających związek z wychowaniem, znajduje się słowo, symbol, rytuał oraz wartości. Słowo jest jednym z najpowszechniejszych środków, którymi dysponuje kultura, sama będąca rodzajem porozumiewania się. W nim zostają zamknięte i zapamiętane dzieła i idee (Wilk i Bieleń, 2006, s. 446).

Kultura słowa obecna jest w postaci interakcji między osobami na różnych poziomach i w różnych obszarach życia rodzinnego, decyduje o jakości egzystencji i rozwoju poszczególnych członków oraz rodziny jako całości. Etyczna komunikacja w rodzinie, jak podkreśliła A. Cegiela (2020, s. 81), jest warunkiem równowagi psychicznej dziecka, uzyskania przez nie poczucia wartości i sensu działania, wpływa na obraz samego siebie, sprzyja budowaniu ładu wewnętrznego i refleksyjnej obserwacji świata. Tymczasem, jak wskazali J. Wilk i R. Bieleń, „sytuacja współczesnych rodzin ujawnia niebezpieczne załamanie się kultury słowa, dlatego przestrzeń słowa w rodzinie powinna być chroniona” (2006, s. 447). Dzisiaj na skutek tempa życia i nadmiernego pośpiechu obserwujemy ucieczkę od komunikowania się, dzielenia się słowem we współczesnych rodzinach.

Celem artykułu jest namysł nad współczesnym wymiarem kultury słowa i komunikacji w rodzinie, fundamentów budowania relacji w rodzinie, które z kolei są wzorem odniesień i relacji dziecka z otaczającym światem. Relacje dziecka z rodzicami to źródło doświadczeń, na bazie których kształtuje ono stosunek do siebie samego i innych. Postawiono problem badawczy: jak słowo, będące elementem kultury duchowej rodziny, jest obecne dzisiaj w tym środowisku i kształtuje relacje? Zastosowano metodę analizy i syntezy literatury przedmiotu oraz dokonano przeglądu wybranych badań. Przedstawione tutaj opisy są jedną z możliwych prób interpretacji zjawiska, ale nie jedyną i rozstrzygającą.

Kultura słowa mówionego w rodzinie

Słowo, ujmowane jako swoisty kod orientacyjny, gdy zostanie wypowiedziane/zapisane, lokuje człowieka w określonej przestrzeni i miejscu, do czegoś odsyła, ukazuje specyficzne obszary, przywołuje rzeczy zapomniane, dostarcza drogowskazów. Słowo

w kontekście życia rodzinnego jest rozpatrywane jako jeden z podstawowych czynników wpływających na rozwój miłości i bliskości oraz wzajemnych relacji i więzi międzyludzkich, ponieważ wypowiedziane słowo wiąże członków rodziny między sobą, ułatwia wzajemny przepływ uczuć, oczekiwań i informacji, jest nośnikiem wychowawczych oddziaływań i wpływów, sprzyja poczuciu tożsamości i przynależności. Może służyć rozwojowi człowieka, w tym rozwojowi duchowemu, ale może go też krzywdzić. Rozwija,

[...] gdy słowo wyraża rzeczywistą myśl, gdy nie jest zasłoną dymną dla myśli, gdy nie skrywa intencji i gdy rodzi się z prawdy. W innym przypadku dzieli, zamiast łączyć, manipuluje człowiekiem, zamiast służyć jego wolności (Wilk, 2002, s. 68).

Troska o prawidłową komunikację powinna być przedmiotem starań wszystkich członków rodziny. Każdy wnoszą w tym zakresie istotny wkład w budowanie wspólnoty.

Słowo może być obecne w rodzinie w różnych wymiarach. Jednym z nich jest sposób porozumiewania się w rodzinie, czyli komunikacja werbalna i niewerbalna, co wiąże się z faktem, że równocześnie można się komunikować poprzez ton głosu, gesty, mimikę, pozycję ciała oraz treści wypowiedzi. Prawidłowa komunikacja rodzinna to podstawowy warunek kontaktu oraz rozwoju osobowego i duchowego poszczególnych członków, dlatego powinna według M. Ryś (2006, s. 340) zakładać jasność przekazu, wyrażanie myśli w sposób jednoznaczny i zrozumiały oraz otwartość, która jest ujawnianiem własnych przeżyć, emocji, potrzeb, doświadczeń, postaw i przekonań.

Według M. Dubis i H. Lichaczewskiego (2020, s. 45, 51-52) poprzez odpowiednie narzędzia komunikacyjne w rodzinie dzieci uczą się, w jaki sposób należy komunikować się z otoczeniem, w jaki sposób zdobywać informacje i je przetwarzać oraz wykorzystywać. Stąd ważne jest dostarczenie dzieciom odpowiednich wzorców komunikacyjnych. Według autorów każda rodzina rozwija własny sposób, w jaki jej członkowie komunikują się między sobą. Kształtuje się on w wyniku powtarzalnych, otwartych, długoterminowych, wspólnych, opartych na uczuciach interakcji w rodzinie. W tym kontekście rodzina jest pierwotnym środowiskiem rozwoju języka oraz nabywania kompetencji komunikacyjnych (umiejętności kierowania właściwie sformułowanych komunikatów, umiejętności ich odbioru i odczytania, umiejętności słuchania), czyli ważną przestrzenią kształtowania kultury słowa. Komunikacja pomiędzy rodzicami a dziećmi to proces dynamiczny i ulega przekształceniom w toku życia, ponieważ dokonują się zmiany w rozwoju indywidualnym u rodziców i dzieci, występuje różnica pokoleń, przekształcają się więzi emocjonalne z dzieckiem, ma miejsce modyfikacja postaw wychowawczych rodziców, zmienia się także jakość relacji pomiędzy rodzicem a dzieckiem i zmienia się kontekst społeczno-kulturowy życia rodzinnego (Dubis i Lichaczewski, 2020, s. 52).

Komunikowanie się rodzica z dzieckiem jest ważnym elementem składowym stylu wychowania, który wyznacza rodzicielskie sposoby postępowania i kształtuje relacje w rodzinie, wpływa też na kulturę duchową rodziny. W literaturze pedagogicznej najczęściej wskazuje się na trzy style wychowania: demokratyczny, autokratyczny i liberalny, dwa ostatnie mogą występować w formie łagodnej lub radykalnej (Mitręga, 2008, s. 247-248). W stylu autokratycznym występuje dominacja rodzica nad dzieckiem.

Aktywność dziecka jest normowana przez sztywne reguły narzucane przez dorosłego. Dziecięce zachowania są regulowane zakazami, nakazami i dyrektywami postępowania. Komunikacja jest jednostronna: od rodzica do dziecka. Obowiązuje stara zasada, że dzieci i ryby głosu nie mają (Mitręga, 2008, s. 247).

W tak kreowanej przestrzeni dziecko nie ma możliwości uczenia się poprzez doświadczenie. Jednostronna komunikacja uniemożliwia nabywanie kompetencji komunikacyjnych, społecznych i osobistych, często prowadzi do postawy wyuczonej bezradności. Autorytarny rodzic dyktuje, co dziecko ma robić, podejmuje decyzje, narzuca rozwiązania, wskazuje przyjaciół, posługuje się nakazami i zakazami, krzykiem i krytyką. Kształtuje relację opartą na strategii wygrana–przegrana, w której stroną przegraną jest zwykle dziecko. Zdarza się, że sięga po rozwiązania przemocowe.

W takich rodzinach dorośli roszczą sobie prawo do „wszechwiedzy”, do „mądrości”, która ma realizować się w tym, iż [...] mają oni gotową, pewną odpowiedź w każdej sytuacji i potrafią rozwiązać każdy problem (Kamińska, 2014, s. 105).

Styl liberalny ma odmienny charakter, ponieważ cechuje się niedostateczną kontrolą oraz nadmierną swobodą daną dziecku i jego niepoohamowaną aktywnością. Rodzic nie wyznacza granic dziecku, nie wymaga, ale usługuje. Dziecko dominuje nad rodzicem, który w wielu sytuacjach wychowawczych staje się bezradny i z czasem wycofuje się z wychowania. Porozumiewanie się liberalnego rodzica, według A. Mitręgi (2008, s. 250-251), jest zwykle próbą sił, w której dominuje strategia wygrana–przegrana, gdzie przegranym jest rodzic. Dziecko w takim układzie jest podmiotem, natomiast rodzic traci swoją podmiotowość. Staje się dostawcą różnych dóbr i usług. Dziecko funkcjonuje wśród niejasnych komunikatów i sprzecznych sygnałów, nie znając stałych zasad i reguł społecznych, norm moralnych, nie wiedząc, co to konsekwencja i stałość oraz odpowiedzialność. Kamińska wskazała, że w stylu liberalnym rodzicom wydaje się, że prowadzą dialog, bo traktują dziecko jako „miniaturę dorosłego”, ale ich komunikaty są niespójne i niekonsekwentne, w swoich wypowiedziach są niezdecydowani (2014, s. 106). W jednej rozmowie przekonują dziecko do czegoś, a w następnej zupełnie zmieniają zdanie. Ich sposób komunikowania ma znamiona rozmowy „pozorowanej”.

Natomiast w stylu demokratycznym rodzic stara się być autorytetem i przewodnikiem dla dziecka, wyznacza mu granice i daje poznać, co to konsekwencja. Taka postawa wymaga dialogu, słuchania i mówienia, rozumienia i empatii, współdziałania. Stąd ważny jest czas i koncentracja na dziecku. W tym względzie warto zwrócić uwagę na zjawisko przesuwania czasu przeznaczonego dla dziecka przez rodzica na koniec dnia. Ten problem ujawnił się w badaniach prowadzonych przez A. Mitręgę (2008, s. 254). Wieczorem najczęściej dzieci i rodzice są zmęczeni wydarzeniami dnia i nie są w stanie być w bliskim i głębokim kontakcie emocjonalnym. Optymalnym rozwiązaniem jest poszukiwanie w ciągu dnia tych momentów, kiedy mogą być razem. Można tutaj wskazać na wykonywanie wspólnych czynności i prac na rzecz domu, co daje możliwość wspólnego bycia razem, współpracy i komunikacji.

Rodzina może być miejscem realizacji najwyższej formy komunikacji, czyli dialogu, ale muszą być spełnione określone warunki. Styl demokratyczny w rodzinie, któremu towarzyszy atmosfera miłości i bliskości, otwartości i zaufania, szacunku i wolności ułatwia prowadzenie dialogu.

W starożytnym ujęciu dialog traktowany jest jako dostrzeżony problem, którego rozwiązaniu towarzyszy potrzeba poznania i zrozumienia drugiego człowieka. W wychowaniu rodzinnym, jak wskazała A. Kamińska (2014, s. 99-104), mamy do czynienia z dialogiem podmiotów, które występują w relacji niesymetrycznej, za której rozwój odpowiada rodzic. Dorosły w dialogu rozmawia z dzieckiem, które posiada inną wrażliwość, doświadczenie, wiedzę i zasób pojęciowy. Jego zadaniem jest wytworzyć przestrzeń do dialogu opartą na zaufaniu i wolności. To on ponosi odpowiedzialność za przebieg dialogu, jego sensowność i skutek, co więcej, uczy dziecko postawy dialogicznej, nawiązywania głębokich relacji. Dialog jest trudny, bo zakłada wymianę odmiennych myśli, przeżyć, doświadczeń, sposobów widzenia świata. Jego celem jest poznanie i zrozumienie innych, a nie chęć ich zmiany. Przy czym dialog, będąc serią rozmów, prowadzi do zmiany zarówno dorosłego, jak i dziecka, sprzyja rozwojowi duchowości. Z jednej strony dialog sam w sobie jest wartością, zaś z drugiej uczy również innych wartości, np. odpowiedzialności, miłości, szacunku, tolerancji i prawdy. Dialog rodzinny to proces długotrwały, dokonujący się w określonej przestrzeni i czasie, który ma prowadzić do rozwoju, przygotowywać dziecko do właściwego korzystania z przysługującej mu wolności, wyrażania miłości, przejmowania odpowiedzialności i samodzielności.

Ważnym elementem obecności słowa mówionego w rodzinie, które będzie integrowało to środowisko, sprzyjało budowaniu bliskich więzi, uczyło życia i wartości, mogą być kultywowane codzienne lub świąteczne zwyczaje, rytuały w rodzinie oparte na dzieleniu się słowem – opowieści dorosłych o przeszłości, o wydarzeniach rodzinnych czy też opowiadanie bajek i przypowieści. Wówczas słowo może być łącznikiem pokoleń.

Kultura słowa pisanego w środowisku rodzinnym

W perspektywie dokonujących się przemian społeczno-kulturowych i technologicznych dostrzega się i podkreśla potrzebę kontaktu ze słowem pisanym w postaci literatury. Dlatego ważną czynnością w życiu rodziny staje się czytanie przez poszczególnych członków rodziny oraz wspólne czytanie rodziców z dzieckiem, które jest prostym sposobem na spędzanie czasu i budowanie bliskich relacji. Korzyści dla obu stron są ogromne. Wspólne czytanie pobudza wyobraźnię, kreatywność i ciekawość u najmłodszych, zaspokaja emocjonalne potrzeby, poprawia koncentrację i ćwiczy umiejętność słuchania, kształtuje charakter, wprowadza w świat wartości. Ponadto rozwija język, zasób słownictwa, pamięć, ułatwia naukę, torują drogę do samodzielnego czytelnictwa w przyszłości. Wspólne czytanie rodzica z dzieckiem jest przejawem troski o kulturę słowa w rodzinie, ale także o jakość więzi i rozwój poszczególnych członków rodziny. Dlatego warto promować i kształtować codzienne rytuały powiązane z rodzinnym czytaniem.

Czytanie książek jest formą uczestnictwa w kulturze, a posiadanie książek w swoim otoczeniu sprzyja ich czytaniu. Badania poziomu czytelnictwa w Polsce w 2020 roku prowadzone przez Bibliotekę Narodową pokazują, że 42% badanych zadeklarowało przeczytanie przynajmniej jednej książki w danym roku, 23% badanych kobiet i 44% mężczyzn przyznaje, że w ogóle nie lubi czytać książek. Ponadto z badań tych wynika, że posiadanie książek w domu nie jest zjawiskiem powszechnym, gdyż 31% badanych nie ma żadnych książek w domu lub ma tylko podręczniki szkolne. Księgozbiory domowe ma 64% badanych, zaś ich gromadzenie deklaruje zaledwie 6% respondentów. Wśród osób mających dzieci do 18. roku życia 11% nie ma żadnych książek w domu, a 12% ma tylko podręczniki szkolne. Książkami otaczają się przede wszystkim osoby, które przejawiają do książek pozytywny stosunek emocjonalny (8%). Badani czytelnicy preferują książki w formie papierowej. Kupowanie papierowych książek to główny sposób nabywania tego produktu. Zauważalny jest relatywnie wysoki odsetek czytelników korzystających z książek udostępnionych w formie streamingu w ramach opłaty abonamentowej (28%) (Chymkowski i Zasacka, 2021). Wyniki badań nie napawają optymizmem.

Zamykając powyższe analizy, warto przytoczyć słowa polskiej noblistki Olgi Tokarczuk, wypowiedziane w ramach Conrad Festiwal w 2019 roku, a które mogą stanowić zachętę do czytelnictwa: „kto dużo czyta, jego świadomość rośnie, a ego maleje. Kto mało czyta, świadomość maleje, a ego puchnie” (za: Szpunar, 2020, s. 187).

Kultura słowa a nowoczesne technologie komunikacyjne – zagrożenia i wyzwania

Obecnie funkcjonujemy w czasach, gdzie dominuje technika, a szczególnie nowe technologie komunikacyjne. „Medialność urosła do rangi kategorii charakteryzującej współczesny świat, a w nim współczesnego człowieka, który nie tylko myśli i percypuje rzeczywistość w bezustannym związku z mediami, ale którego percepcja okazuje się przez nie zdominowana” (Bodzioch-Bryła, 2013, s. 124). Pojawienie się i ciągły rozwój nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych nie przekłada się wprost na rozwój umiejętności komunikacji interpersonalnej. Doświadczamy sytuacji wręcz przeciwnej, pojawia się potrzeba uczenia się tej umiejętności i jej doskonalenia.

M. McLuhan, opisując współczesną rzeczywistość medialną, przeciwstawił radykalnie kulturę literacką opartą na druku i słowie pisanym – kulturze środków elektronicznych, erę Gutenberga – erze Marconiego (Doda, 1998). Efektem rozwoju nowych technologii jest zubożały zasób słownictwa. Ma miejsce brak kontaktu z literaturą oraz z innymi osobami w rzeczywistości oraz przejście na kulturę obrazu, gdzie doznania wzrokowe wysuwają się na pierwszy plan. Skutkiem tego są, jak wskazuje B. Bodzioch-Bryła (2013, s. 127), zmiana sposobu percypowania świata, charakteryzująca się powolnym zanikiem tolerancji dla linearności, a jej miejsce przejmuje równoczesność i wielość. Zmienia się sposób doświadczania tekstu, coraz trudniej go czytać od strony lewej do prawej, od początku do końca, z góry do dołu. Wzrok ślizga się po całym tekście, usiłuje uchwycić obrazy, a nie

łączy ze sobą pojedynczych znaków w system. Człowiek odbiera świat za pomocą oka, natomiast coraz bardziej traci możliwość tworzenia świata za pomocą słowa.

Na zjawisko zaniku kompetencji w kontekście bezkrytycznego poddania się wpływom mediów wskazała A. Ostaszewska (2011, s. 310). Według autorki współczesne społeczeństwo pomimo wypracowanych niepodważalnych osiągnięć w rozpowszechnianiu umiejętności czytania i pisania wypracowało również nowe formy analfabetyzmu. Człowiekowi XXI wieku coraz trudniej jest posługiwać się językiem, który stał się niechlujny i nieprecyzyjny w wielu zastosowaniach. Ma też trudności z rozumieniem pisanego słowa oraz z wypowiedzianiem się.

Dostrzegany jest też problem związany z procesem mediatyzacji życia, gdzie słowo jest zastępowane obrazem. Media, bazując głównie na wizualności, w istotnym stopniu według M. Szpunar (2020, 2016) przenicowują wartości i punkty odniesienia osób, które coraz intensywniej zorientowane są na kult Ja. Wówczas media stają się przestrzenią do promowania zachowań o proveniencji narcystycznej, gdzie potrzeby innych są niedostrzegane i lekceważone. Inni traktowani są instrumentalnie, unika się z nimi bliskości. Człowiek podejmuje działania, by być widzialnym. Obraz zaczyna odgrywać najważniejszą rolę, ważniejszą niż słowa. W takich okolicznościach rozmowa staje się wyznaniem. Rozmówca, jak ujęła to A. Ostaszewska (2011, s. 311), nie prosi o zrozumienie, ale o wyrozumiałość. Dokonując wyznania swoich przeżyć, dąży do tego, by uwieść innych, zdobyć ich uwagę głównie w przestrzeni internetu. Jednak nie ma możliwości bliskiego kontaktu z drugim człowiekiem.

Coraz częstsze problemy z nawiązywaniem głębszych relacji prowadzą do przekonania, że ilość może zamienić się w jakość, co prowadzi do fastfoodyzacji kontaktów interpersonalnych. Powstają więzy bez więzi, puste, wymuszkowe relacje, spowodowane do kolekcjonowania kolejnych znajomych (Szpunar, 2016, s. 156).

Rozwój internetu i mediów społecznościowych przyczynił się do wzrostu popularności wizerunku medialnego przeciętnego człowieka. Treści publikowane – słowa i obrazy – są specyficznie cenzurowane przez niego, często są nieprawdziwe lub też znacząco zmodyfikowane, by pokazać tylko to, co mają zobaczyć „patrzący inni”. Zjawisko to zyskało miano *personal branding* (świadome tworzenie własnego wizerunku w mediach) (Szpunar, 2016, s. 181). Dlatego prawdziwość w serwisach społecznościowych jest bardzo ograniczona, a wiarygodność prezentowanych opinii wątpliwa.

W odniesieniu do działań rodzicielskich wskazuje się na *sharenting* (lub *oversharenting*), określane mianem rodzicielstwa na pokaz (Błasiak, 2018). Zjawisko to polega na upowszechnianiu przez współczesnych rodziców informacji, zdjęć, filmików itp. dotyczących swoich dzieci w mediach społecznościowych. Rodzice dzielą się swoimi doświadczeniami związanymi z rodzicielstwem na forum publicznym, ale odpowiednio dobranymi i zredagowanymi. Ten typ cyfrowej rodzicielskiej narracji kształtuje tzw. cyfrowy profil dziecka, ma to określone konsekwencje dla jego funkcjonowania w danej chwili, ale także w przyszłości. „Rzeczy” umieszczone w internecie nie znikają, ale żyją własnym życiem.

Ukształtowały się także inne nowe zjawiska, powiązane z dominującą rolą mediów i dyktatem wizualności, która staje się dla wielu znakiem statusu społecznego i pozycji

danej osoby. Można tutaj wskazać na *narcissurfing* (wyszukiwanie treści online na swój temat, informowanie o sobie), *selfie* (autoportret wykonany telefonem komórkowym), *FOMO* (lęk przed przegapieniem istotnych informacji w internecie oraz przed byciem offline) (Szpunar, 2016).

Homo videns tworzy rzeczywistość, gdzie ma miejsce permanentna produkcja obrazów. Przy czym jakość tego, co jest pokazywane, staje się wtórna wobec samej możliwości pokazywania. Szpunar (2016, s. 66) w kontekście dyktatu wizualności zwróciła uwagę na zjawisko pierwotnej i wtórnej piśmienności. Wtórna piśmienność autorka ujęła jako zdeprecjonowaną rolę pisma, które staje się służebne wobec obrazu i zwizualizowanych treści. Przejawia się ona w dezawuowaniu roli pisma, na co szczególnie wpływ mają nowe media, gdzie interpunkcja, ortografia i stylistyka stają się mało znaczące, np. kultura esemesowskiej skrótowości. W internecie uwaga użytkownika skupiona jest przede wszystkim na treściach wizualnych, a nie klasycznym tekście (Szpunar, 2016, s. 66).

Rodzice, jako opiekunowie i przewodnicy, decydują o dostępie dzieci i młodzieży do nowych technologii oraz ich przygotowaniu do tego typu aktywności, dlatego potrzebna jest im wiedza o zjawisku, aby mogli podejmować określone działania wychowawcze i odpowiednie decyzje.

Konkluzja

Kultura wyróżnia ludzi spośród innych stworzeń, określa jakość ich działań i stylu życia, stanowi też ważny obszar badawczy. Dokonany w artykule namysł nad kulturą słowa w rodzinie, będącej elementem jej kultury duchowej, miał na celu przybliżyć problematykę porozumiewania się oraz obecności słowa pisanego we współczesnym środowisku rodzinnym. Podkreślono ważność prawidłowej komunikacji, która jest fundamentalnym narzędziem budowy relacji wewnątrzrodzinnych oraz źródłem zaspokajania potrzeb duchowych, tożsamościowych i społecznych poszczególnych członków i rodziny jako całości. Wskazano na najbardziej wartościowy sposób porozumiewania, jakim jest dialog, któremu sprzyja demokratyczny styl wychowania w rodzinie. Prawidłowe relacje rodzinne i proces komunikacji stanowią dla najmłodszego pokolenia wzorzec postępowania społecznego i element zrównoważonego rozwoju. Dzisiaj funkcjonujemy w czasach zdominowanych przez rozwój nowych technologii, czego efektem jest dyktat wizualności i zmiany w sposobie posługiwania się słowem. Dostrzega się potrzebę uczenia i rozwijania umiejętności komunikacyjnych, gdzie ważną funkcję do spełnienia ma rodzina. Rodzinna kultura słowa może

[...] stać się rodzajem płaszczyzny odniesienia w odróżnianiu prawdy od kłamstwa, szczerości od nieszczeroci, głębi od powierzchowności. Jeśli taka płaszczyzna istnieje, człowiek może uzyskać kontakt ze swoją świadomością i ze światem zewnętrznym, może zbudować wewnętrzny ład i uporządkować znaczenia świata zewnętrznego (Cegiela, 2020, s. 92).

BIBLIOGRAFIA

- Błasiak, A. (2018). Sharenting – współczesną formą rodzicielskiej narracji. *Horyzonty Wychowania*, 17(42), 125-134. <https://doi.org/10.17399/HW.2018.174209>
- Bodzioch-Bryła, B. (2013). Homo internetus w @-kulturze. O wyzwaniach, jakie stawia humanistyce i edukacji obecność nowych mediów w kulturze. W: B. Stańkowski i M. Szpringer (red.), *W labiryncie wychowania. Wyzwania edukacyjne w ujęciu interdyscyplinarnym* (s. 123-156). Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Cegiela, A. (2020). Etyczna komunikacja w rodzinie jako warunek rozwoju duchowości człowieka. W: Z. Kulesz, Z. Kunicki i J. Michalski (red.), *Człowiek – duchowość – rodzina. Impulsy myśli o Anselma Grüna* (s. 81-93). Difin SA.
- Chymkowski, R. i Zasacka, Z. (2021). *Stan czytelnictwa w Polsce w 2020 roku*. Biblioteka Narodowa. <https://www.bn.org.pl/raporty-bn/stan-czytelnictwa-w-polsce/stan-czytelnictwa-w-polsce-w-2020-r>
- Doda, A. (1998). Przyszłość we wstecznym lusterku. Inspiracje McLuhanowskie. *Sztuka i Filozofia* 15, 103-124.
- Dubis, M. i Lichaczewski, H. (2020). Konstruktywna komunikacja interpersonalna w rodzinie jako podstawa budowania relacji dzieci z rodzicami. W: Z. Kulesz, Z. Kunicki i J. Michalski (red.), *Człowiek – duchowość – rodzina. Impulsy myśli o Anselma Grüna* (s. 45-62). Difin SA.
- Kamińska, A. (2014). Dziecko jako podmiot dialogu w rodzinie. W: A. Kamińska, E. Kraus i K. Ślęzka (red.), *Jak możliwy jest dialog? Księga Jubileuszowa dedykowana Prof. WSH dr. Jerzemu Koplowi – JM Rektorowi Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu w 70. rocznicę urodzin* (s. 99-111). Oficyna Wydawnicza „Humanitas”.
- Mitrega, A. (2008). Dylematy wychowawcze współczesnych rodziców. W: M. Baryluk i M. Wawrzak-Chodaczek (red.), *Komunikacja społeczna w świecie realnym* (s. 243-255). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Ostaszewska, A., (2011), Homo Narcissus – człowiek w „kulturze narcyzmu”. Wprowadzenie do lektury Christophera Lascha, *Prace Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji*, 18, 301-314.
- Ryś, M. (2006). Psychologia rodziny. W: J. Stala i E. Osewska (red.), *Rodzina bezcenny dar i zadanie* (s. 328-377). Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne POLWEN.
- Szpunar, M. (2016). *Kultura cyfrowego narcyzmu*. Wydawnictwo AGH.
- Szpunar, M. (2020). Narcystyczna kultura. O kondycji człowieka ponowoczesnego w kulturze zdominowanej przez narcyzm. *Zarządzanie Mediami*, 8(3), 183-199. <https://doi.org/10.4467/23540214ZM.20.031.12049>
- Wilk, J., (2002). *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*. Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska.
- Wilk, J. i Bieleń, R. (2006). Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane. W: J. Stala i E. Osewska (red.), *Rodzina bezcenny dar i zadanie* (s. 423-480). Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne POLWEN.
- Żuk, G. (2016). *Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki*. Wydawnictwo UMCS.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>